वन्यप्राण्यांमुळे मानवहानी प्रकरणी अर्थसहाय्य देणे तसेच पशुधन व पिकहानीबाबत नुकसान भरपाई देण्याबाबत शासन आदेशांचे संकलन.

महाराष्ट्र शासन
महसुल व वन विभाग
शासन परिपत्रक क्रमांकः- डब्ल्यूएलपी-२०१६/प्र.क्र.२९०/फ-१
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२
दिनांकः- २८ .११.२०१६.

<u>प्रस्तावना</u>-

वाघ, बिबट, अस्वल, गवा (बायसन), रानडुक्कर, लांडगा, तरस, कोल्हा, हत्ती, मगर व रानकुत्रे (ढोल) यांच्या हल्ल्यामुळे व्यक्ती मृत किंवा जखमी झाल्यास संबंधितांना अर्थ सहाय्य देण्याबाबत तसेच गाय, बैल, म्हैस, बकरी, मेंढी किंवा इतर पशुधनाचा मृत्यू झाल्यास किंवा ते जखमी झाल्यास जनावर मालकास नुकसान भरपाई देण्यासंबंधी विस्तृत दिशानिर्देश वेळोवेळी निर्गमित शासन निर्णयांन्वये देण्यात आले आहेत. शासन निर्णय क्रमांक डब्ल्यूएलपी-१०९४/प्र.क्र.११५/फ-१, दिनांक २३.०८.२००४ अन्वये वन्यप्राण्यांपासून शेतपिकांचे नुकसान झाल्यास संबंधितांना नुकसान भरपाई देण्याबाबतची प्रथमत: तरतूद करण्यात आली. राज्य वन्यजीव सल्लागार मंडळाने वेळोवेळी केलेल्या शिफारशी तसेच वन्यजीव संरक्षण, व्यापक जनहित व इतर आनुषंगिक बाबींचा विचार करुन परिस्थितीनुसार वेळोवेळी अर्थसहाय्य व नुकसान भरपाई दर व कार्यपध्दतीबाबत विविध शासन निर्णय निर्गमित करण्यात आलेले आहेत. तथापि, उपरोल्लेखित कार्यपध्दती, अर्थसहाय्य व नुकसान भरपाईचे दरांमध्ये होणारा बदल इत्यादीबाबतचा तपशील वेगवेगळया शासन निर्णयात असल्यामुळे त्यातील निर्देशांची अंमलबजावणी करण्यास क्षेत्रीय पातळीवर अडचणी येत असल्याचे शासनाच्या निदर्शनास आलेले आहे. उक्त व्यवहारिक अडचणींमुळे उक्त शासन धोरणांचा लाभ जनसामान्यास वेळीच मिळत नसल्याची बाबही शासनाच्या निदर्शनास आली आहे. या सर्व बाबींवर विचार करता, वन्यप्राण्यांमुळे होणा-या नुकसानी संदर्भात अर्थसहाय्य व नुकसान भरपाईबाबत आवश्यक कार्यपध्दती तसेच या संदर्भातील दरांबाबत सर्वसमावेशक परिपत्रक निर्गमित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती. त्याप्रमाणे पुढील परिपत्रक निर्गमित करण्यात येत आहे.

<u>परिपत्रक -</u>

अ- वन्यप्राण्यांमुळे मानवहानी प्रकरणी अर्थसहाय्य.

१. वाघ, बिबट, अस्वल, गवा (बायसन), रानडुक्कर, लांडगा, तरस, कोल्हा, हत्ती, मगर व रानकुत्रे (ढोल) यांच्या हल्ल्यामुळे व्यक्ती मृत किंवा जखमी झाल्यास [**शासन निर्णय क्रमांक डब्ल्यूएलपी-१००८/प्र.क्र.२७०/फ-१, दिनांक ०२.०७.२०१०** (दिनांक ०२.०७.२०१० पासून अर्थसहाय्य लागू.)]

क्रमांक (१)	**तपशील (२)**	**देय अर्थसहाय्याची रक्कम (३)**
१	व्यक्ती मृत झाल्यास किंवा कायमचे अपंग झाल्यास	रु. २,००,०००/- (रु.दोन लाख फक्त)
२	व्यक्ती गंभीररित्या जखमी झाल्यास	जखमी झालेल्या व्यक्तीस रु. ५०,०००/- (रु.पन्नास हजार फक्त)
३	व्यक्ती किरकोळ जखमी झाल्यास	औषधोपचारासाठी येणारा खर्च देण्यात यावा. मात्र खाजगी रुग्णालयात औषधोपचार करणे अगत्याचे असल्यास त्याची मर्यादा रु. ७,५००/- (रु.सात हजार पाचशे फक्त) प्रती व्यक्ती अशी राहील. शक्यतो औषधोपचार शासकीय/ जिल्हा परिषद रुग्णालयात करावा.

सदर अर्थ सहाय्य खालील अटी व शर्तीला अनुसरुन अनुज्ञेय राहील.

१.१.वन्यप्राण्यांकडून झालेला हल्ला हा सदर व्यक्तीने वन्यजीव (संरक्षण) अधिनियम, १९७२ च्या तरतूदींचा भंग करतांना झालेला नसावा.

१.२.हल्ला झालेल्या व्यक्तीने अथवा त्यांच्या नातेवाईक/ मित्रांनी हल्ला झाल्यापासून ४८ तासांच्या आत नजिकच्या वन अधिका-याला/ कर्मचा-याला कळवावे.

१.३.हल्ला झाल्यापासून तीन दिवसांच्या आत स्थानिक पोलीस अधिकारी अथवा वनाधिकारी यांनी प्रत्यक्ष जागेवर जाऊन झालेल्या हल्ल्याचा पंचनामा करावा. पंचनामा करणारा अधिकारी पोलीस उपनिरीक्षक वा वनक्षेत्रपाल यांच्या दर्जापेक्षा खालच्या दर्जाचा नसावा.

१.४.वन्यप्राण्यांकडून झालेल्या हल्ल्यामुळे सदर व्यक्ती मृत अथवा जखमी झाली हे तपासण्याकरिता देण्यात येणारे वैद्यकीय प्रमाणपत्र सक्षम राजपत्रित वैद्यकीय अधिकारी, जो शासकीय रुग्णालयाचा प्रमुख आहे व ज्याचा दर्जा वैद्यकीय अधिका-याच्या (मेडीकल ऑफिसर) खालचा नाही असा अधिकारी प्रमाणपत्र देण्यास सक्षम अधिकारी मानला जावा.

१.५.वन्यप्राण्याच्या हल्ल्यामुळे मृत झालेल्या व्यक्तीला द्यावयाचे आर्थिक सहाय्य त्या व्यक्तीच्या कायदेशीर वारसालाच (Legal Heirs) देण्यात यावे.

१.६.वन्यप्राण्याच्या हल्ल्यामुळे जखमी झालेल्या व्यक्तीला देण्यात येणारी आर्थिक सहाय्याची रक्कम खुद्द जखमी व्यक्तीलाच देण्यात यावी.

१.७.जखमी झालेल्या अथवा मृत झालेल्या व्यक्तींना देण्यात येणारी आर्थिक सहाय्याची रक्कम मंजूर करणारा अधिकारी उप वनसंरक्षक/ विभागीय वन अधिकारी या वनाधिका-याच्या दर्जापेक्षा खालच्या दर्जाचा नसावा.

१.८.अर्थ सहाय्याची रक्कम केवळ रेखांकित धनादेशाव्दारे अदा करण्यात यावी.

२. **शासन निर्णय क्रमांक डब्ल्यूएलपी-२०१२/प्र.क्र.३३७/फ-१, दिनांक ३०.०३.२०१३** अन्वये उपरोल्लेखित दिनांक ०२.०७.२०१० च्या शासन निर्णयान्वये निर्धारित मनुष्यहानीसाठीच्या दरांमध्ये वाढ करुन खालीलप्रमाणे सुधारित दर निर्धारित करण्यात आले (दिनांक ३०.०३.२०१३ पासून लागू).

क्रमांक (१)	तपशील (२)	देय अर्थसहाय्याची रक्कम (३)
१	व्यक्ती मृत झाल्यास	रुपये ५,००,०००/- (रुपये पाच लाख फक्त)
२	व्यक्ती कायम अपंग झाल्यास	रुपये ४,००,०००/- (रुपये चार लाख फक्त)
३	व्यक्ती गंभीररित्या जखमी झाल्यास	रुपये १,००,०००/- (रुपये एक लाख फक्त)

उपरोक्त शासन निर्णयातील व्यक्ती कायम अपंग झाल्याचे प्रकरणी कायम अपंगत्वाचा दाखला जिल्हा शल्य चिकित्सकाकडून प्राप्त करण्याची अट अंतर्भूत करण्यात आली, इतर अटी पूर्ववत राहिल्या.

३. उपरोक्त शासन निर्णयामध्ये व्यक्ती मृत झाल्याचे प्रकरणी अर्थ सहाय्य देण्यासाठी दिवाणी न्यायालयामधून वारसा प्रमाणपत्र काढणे अनिवार्य होते. तथापि, त्यासाठी बराच वेळ लागतो व वेळेवर अर्थ सहाय्य मिळत नसल्यामुळे जनसामान्यांमध्ये असंतोष निर्माण होतो, असे निदर्शनास आल्यावर **शासन निर्णय क्रमांक डब्ल्यूएलपी-२०१२/प्र.क्र.३३७/फ-१, दिनांक २९.०५.२०१३** अन्वये शासनाने पुढील निर्देश दिले.

३.१. वाघ, बिबट, अस्वल, गवा (बायसन), रानडुक्कर, लांडगा, तरस, हत्ती, मगर व रानकुत्रे (ढोल) यांच्या हल्ल्यामुळे व्यक्ती मृत झाल्यावर खाली नमूद केल्याप्रमाणे वारसा प्रमाणपत्राची आवश्यकता नाही.

३.२. वन्य प्राणी हल्ल्यामध्ये मृत झालेल्या व्यक्तीच्या वारसांना अनुदान / अर्थसहाय्य देण्याबाबतचे निकष खालीलप्रमाणे ठरवले जातील.

३.२.१. पुरुष प्रौढ व्यक्ती मृत असल्यास -

(अ) त्याची पत्नी जिवंत असल्यास, पत्नी आणि अज्ञान मुलांना सम प्रमाणात मदत द्यावी

(ब) पत्नी जिवंत नसल्यास सर्व जिवंत अपत्यांना सम प्रमाणात मदत देण्यात यावी.

(क) जर काही अपत्ये अज्ञान असतील, तर त्यांचे हिस्से ती अज्ञान अपत्ये व अतिरिक्त जिल्हाधिकारी (नियमित) यांचे संयुक्त नावे ठेवण्यात यावे.

(ड) जर पत्नी आणि अपत्ये जिवंत नसतील तर मृत व्यक्तीच्या आई-वडिल किंवा त्यांच्यापैकी जो जिवंत असेल त्याला मदत देण्यात यावी.

३.२.२. जर प्रौढ स्त्री मृत पावली असल्यास -

(अ) पती जिवंत असल्यास पती आणि अज्ञान मुलांना सम प्रमाणात मदत द्यावी.

(ब) पती जिवंत नसल्यास सर्व जिवंत अपत्यास सम प्रमाणात मदत देण्यात यावी.

(क) जर काही जिवंत अपत्य अज्ञान असतील तर त्यांचे हिस्से ती अज्ञान अपत्ये व अतिरिक्त जिल्हाधिकारी (नियमीत) यांचे संयुक्त नावे ठेवण्यात यावे.

(ड) जर पती आणि अपत्ये जिवंत नसतील तर मृत व्यक्तीच्या आई-वडिल किंवा त्यांच्यापैकी जो जिवंत असेल त्याला मदत देण्यात यावी.

३.२.३. ० ते १८ वर्ष वयोगटातील व्यक्ती मृत पावली असल्यास -

(अ) त्याच्या आई-वडिलांना किंवा त्यापैकी, जो जिवंत असेल त्याला मदत देण्यात यावी.

(ब) आई-वडील जर जिवंत नसतील तर मृत व्यक्तीच्या भाऊ व बहिणीस समप्रमाणात मदत देण्यात यावी.

३.२.४. **(अ)** वर नमूद केलेल्या व्यतिरिक्त उर्वरीत सर्व प्रकरणामध्ये सक्सेशन सर्टिफिकेट मागवूनच त्याप्रमाणे मदत देण्यात यावी.

(ब) तसेच वन नमूद केलेल्या किंवा इतर कोणत्याही प्रकरणात आक्षेप घेतला असल्यास संबंधित व्यक्तीस सक्सेशन सर्टिफिकेट सादर करण्यास सांगूनच मदत देण्यात यावी.

३.२.५. दिनांक ३० मार्च, २०१३ च्या शासन निर्णयान्वये व्यक्ती मृत झाल्यास, शासन निर्णयामधील तरतुदीनुसार रुपये ५ लाख अर्थसहाय्याची रक्कम संबंधितांना अदा करण्यात येते. या रक्कमेपैकी रुपये १ लाख अर्थसहाय्य म्हणून देण्यात येतील आणि उर्वरित रुपये ४ लाख उपरोक्त क्रमांक ४.२.१, ४.२.२ आणि ४.२.३ मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे देय असलेल्या व्यक्तींच्या नांवे त्यांच्या राष्ट्रीयकृत बॅन्केत असलेल्या दरमहा व्याज देणा-या संयुक्त खात्यामध्ये ठेव रक्कम (फिक्स डिपॉझीट) जमा करण्यात यावी. त्या ठेव रक्कमेवर दरमहा येणारे व्याज त्या कुटुंबास उपलब्ध होईल.

३.२.६. संबंधित वन परिक्षेत्र अधिकारी यांनी उपरोक्त नमूदप्रमाणे कार्यवाही करतांना महसूल मंडळ अधिकारी यांचेकडून मृत व्यक्तीच्या कुटुंबाबाबतचे प्रमाणपत्र प्राप्त करावे व संबंधितांकडून मृत व्यक्तीचे वारस असल्याबाबतचे शपथपत्र घ्यावे. जर आदिवासी व दुर्गम भागात शपथपत्र करणे शक्य नसेल तर त्या परिस्थितीत संबंधित नायब तहसिलदार मृत व्यक्तीचे वारसाबाबत यांचेकडून प्रमाणपत्र प्राप्त करुन अर्थसहाय्य देण्याची कार्यवाही करावी.

३.२.७. वन्यप्राण्यांच्या हल्ल्याने मृत झाल्याबाबतची घटना कळल्याचे दोन दिवसांचे आत वन परिक्षेत्र अधिकारी यांनी सदर घटनेबाबत महसूल मंडळ अधिकारी / नायब तहसिलदार यांना सूचना द्याव्यात व मृत व्यक्तीबाबतची सर्व कागदपत्रे देण्यात यावीत. दोन दिवसांचे आत सूचना न दिल्यास, संबंधित वन परिक्षेत्र अधिकारी यांचेवर शिस्तभंगाची कार्यवाही करण्यात येईल.

४. उपरोल्लेखित शासन निर्णयांमध्ये अर्थ सहाय्य मंजूर करण्याचे अधिकार फक्त उपवनसंरक्षक तसेच विभागीय वन अधिकारी या दर्जाच्या अधिका-यापर्यंतच सीमित होते. तथापि, उक्त दर्जाचा अधिकारी जिल्हा स्तरावर असल्याने प्रकरणे निकाली काढून अर्थ सहाय्याची रक्कम अदा करण्यास विलंब होत असल्याची बाब शासनाच्या निदर्शनास आल्यावर शासन निर्णय क्रमांक डब्ल्यूएलपी ०४१३/प्र.क्र.१२३/फ-१, दिनांक २५.११.२०१३ अन्वये सदरचे अधिकार संबंधित परिक्षेत्राचे प्रभारी सहाय्यक वनसंरक्षक यांना प्रदान करण्यात आले. सदर शासन निर्णय दिनांक २५.११.२०१३ पासून अंमलात आला.

५. **शासन निर्णय क्रमांक डब्ल्यूएलपी-२०१२/प्र.क्र.३३७/फ-१, दिनांक १६.०१.२०१५** अन्वये वन्य प्राण्यांच्या हल्ल्यात व्यक्ती मृत झाल्यास देय अर्थसहाय्याची रक्कम रु. ८, ००,०००/- (रु.आठ लाख फक्त) इतकी निश्चित करण्यात आली आहे. त्याचप्रमाणे व्यक्ती किरकोळ जखमी झाल्यास देय अर्थसहाय्याची मर्यादा रु. १५,०००/- (रु.पंधरा हजार फक्त) इतकी निश्चित करण्यात आली. याव्यतिरिक्त खालील विशिष्ट अटीचा समावेश करण्यात आला.

५.१. वन्य प्राण्यांच्या हल्ल्यात मृत झाल्यास व्यक्तीच्या वारसांना देय अर्थसहाय्याची रक्कमेपैकी रु. १, ००,०००/- (रु.एक लाख फक्त) अर्थसहाय्य म्हणून देण्यात येईल आणि उर्वरित रक्कम दिनांक २९.०५.२०१३ च्या शासन निर्णयात नमूद केल्याप्रमाणे देय असलेल्या व्यक्तींच्या नांवे त्यांच्या राष्ट्रीयकृत बँकेत असलेल्या दरमहा व्याज देणा-या संयुक्त खात्यात ठेव रक्कम (फिक्स डिपॉझिट) जमा करण्यात यावी. सदर शासन निर्णय दिनांक १६.०१.२०१५ पासून लागू करण्यात आला आहे.

ब- वन्यप्राण्यांमुळे पशुधनहानी प्रकरणी नुकसान भरपाई.

६. वाघ, बिबट, अस्वल, गवा (बायसन), रानडुक्कर, लांडगा, तरस, कोल्हा, हत्ती, मगर व रानकुत्रे (ढोल) यांच्या हल्ल्यामुळे गाय, बैल, म्हैस, मेंढी, बकरी किंवा इतर पशुधनाचा मृत्यू झाल्यास / जखमी झाल्यास अनुज्ञेय नुकसान भरपाईची रक्कम. [**शासन निर्णय क्रमांक डब्ल्यूएलपी-१००८/प्र.क्र.२७०/फ-१, दिनांक ०२.०७.२०१० (दिनांक ०२.०७.२०१०** पासून लागू)]

क्रमांक (१)	पशुधनाचे (पाळीव प्राण्याचे) नाव (२)	देय असलेल्या नुकसान भरपाईची रक्कम (३)
१	गाय म्हैस, बैल यांचा मृत्यू झाल्यास	बाजार भाव किंमतीच्या ७५% किंवा रु. १००००/- (रु.दहा हजार फक्त) यापैकी कमी असणारी रक्कम
२	मेंढी, बकरी व इतर पशुधन* यांचा मृत्यू झाल्यास {*वन्यजीव (संरक्षण) अधिनियम, १९७२ मधील कलम २(१८-अ) प्रमाणे }	बाजार भाव किंमतीच्या ७५% किंवा रु. ३०००/- (रु.तीन हजार फक्त) यापैकी कमी असणारी रक्कम
३	गाय, म्हैस, बैल या जनावरांना कायम अपंगत्व आल्यास	बाजार भाव किमतीचे ५०% किंवा रु.३०००/- (रुपये तीन हजार फक्त) यापैकी कमी असणारी रक्कम.
४	गाय, म्हैस, बैल, मेंढी, बकरी व इतर पशुधन जखमी झाल्यास	औषधोपचारासाठी येणारा खर्च देण्यात यावा. औषधोपचार शासकीय / जिल्हा परिषद पशुचिकित्सालयात करणेत यावा. देय रक्कम मर्यादा बाजार भावाचे २५% किंवा रु.१००० (एक हजार फक्त) प्रति जनावर यापैकी कमी असणारी रक्कम. उक्त नुकसान भरपाई पशुवैद्यकीय अधिका-याने दिलेल्या प्रमाणपत्राचे आधारे देण्यात यावी.

उपरोक्त नुकसान भरपाई खालील अटी व शर्तीच्या अधीन अनुज्ञेय राहील.

६.१. जनावर मालकाने जनावर मेल्यापासून किंवा घटना घडल्यापासून ४८ तासाच्या आत जवळील वन अधिका-याला / कर्मचा-याला कळविले पाहिजे.

६.२. वन्यप्राण्याने ज्या ठिकाणी जनावर मारले असेल त्या ठिकाणावरुन जनावराचे शव लोकांनी हलविता कामा नये.

६.३. जनावराचा ज्या ठिकाणी मृत्यू / जनावर जखमी / अपंग झाले असेल त्या ठिकाणापासून १० कि.मी. भागात कोणत्याही वन्यप्राण्याचा ६ दिवसापर्यंत विष देऊन मृत्यू झालेला नसावा.

६.४. हल्ल्याची बातमी मिळाल्यानंतर संबंधित वनपाल यांनी प्रत्यक्ष जागेवर जाऊन तातडीने पंचनामा करावा. तथापि, जनावराचा मृत्यू कोणत्या वन्यप्राण्याचे हल्ल्याने झाला याची तपासणी वनक्षेत्रपाल दर्जाच्या अधिका-याकडून करण्यात येऊन द्यावयाची नुकसान भरपाई रक्कमही त्यांचेकडून ठरविण्यात यावी.

६.५. जनावर मालकाला देण्यात येणारी नुकसान भरपाईची रक्कम मंजूर करणारा अधिकारी उपवनसंरक्षक / विभागीय वन अधिकारी या दर्जापेक्षा खालच्या दर्जाचा नसावा.

६.६. संबंधितांना देण्यात येणारी अर्थसहाय्याची रक्कम रेखांकित धनादेशाव्दारे देण्यात यावी.

७. **शासन निर्णय क्रमांक डब्ल्यूएलपी ०४१३/प्र.क्र.१२३/फ-१, दिनांक २५.११.२०१३** अन्वये नुकसान भरपाई मंजूर करण्याचे अधिकार उपवनसंरक्षक व विभागीय वन अधिकारी यांच्याबरोबरच संबंधित परिक्षेत्राचे प्रभारी सहाय्यक वनसंरक्षक यांनाही प्रदान करण्यात आले. सदर शासन निर्णय दिनांक २५.११.२०१३ पासून अंमलात आला.

८. **शासन निर्णय क्रमांक डब्ल्यूएलपी-९१५/प्र.क्र.३०५/फ-१, दिनांक ११.११.२०१६** अन्वये वाघ, बिबट, अस्वल, गवा (बायसन), रानडुक्कर, लांडगा, तरस, कोल्हा, मगर, हत्ती व रानकुत्रे (ढोल) यांच्या हल्ल्यामुळे पशुधन मृत/अपंग/जखमी झाल्यास खालीलप्रमाणे अर्थसहाय्य निर्धारित करण्यात आले आहे. (दिनांक ११.११.२०१६ पासून लागू)

क्रमांक (१)	**पशुधनाचे (पाळीव प्राण्याचे) नाव (२)**	**देय अर्थसहाय्य (३)**
१	गाय म्हैस, बैल यांचा मृत्यू झाल्यास	बाजार भाव किंमतीच्या ७५% किंवा रु. २५०००/- (रु. पंचवीस हजार फक्त) यापैकी कमी असणारी रक्कम
२	मेंढी, बकरी व इतर पशुधन* यांचा मृत्यू झाल्यास {*वन्यजीव (संरक्षण) अधिनियम, १९७२ मधील कलम २(१८-अ) प्रमाणे}	बाजार भाव किंमतीच्या ७५% किंवा रु. ६०००/- (रु. सहा हजार फक्त) यापैकी कमी असणारी रक्कम
३	गाय, म्हैस, बैल या जनावरांना कायम अपंगत्व आल्यास	बाजार भाव किमतीचे ५०% किंवा रु.७५००/- (रुपये सात हजार पाचशे फक्त) यापैकी कमी असणारी रक्कम.

४	गाय, म्हैस, बैल, मेंढी, बकरी व इतर पशुधन जखमी झाल्यास	औषधोपचारासाठी येणारा खर्च देण्यात यावा. औषधोपचार शासकीय / जिल्हा परिषद पशुचिकित्सालयात करणेत यावा. देय रक्कम मर्यादा बाजार भावाचे २५% किंवा रु.२५००/- (रु. दोन हजार पाचशे फक्त) प्रति जनावर यापैकी कमी असणारी रक्कम. उक्त नुकसान भरपाई पशुवैद्यकीय अधिका-याने दिलेल्या प्रमाणपत्राचे आधारे देण्यात यावी.

८.१. सदर अर्थसहाय्य खालील अटी व शर्तीच्या अधीन राहून अनुज्ञेय असेल.

८.१.१. जनावर मालकाने जनावर मेल्यापासून किंवा घटना घडल्यापासून ४८ तासाच्या आत जवळील वन अधिका-याला / कर्मचा-याला कळविले पाहिजे.

८.१.२. वन्यप्राण्याने ज्या ठिकाणी जनावर मारले असेल त्या ठिकाणावरुन जनावराचे शव लोकांनी हलविता कामा नये.

८.१.३. जनावराचा ज्या ठिकाणी मृत्यू / जनावर जखमी / अपंग झाले असेल त्या ठिकाणापासून १० कि.मी. भागात कोणत्याही वन्यप्राण्याचा ६ दिवसापर्यंत विष देऊन मृत्यू झालेला नसावा.

८.१.४. हल्ल्याची बातमी मिळाल्यानंतर संबंधित वनपाल यांनी प्रत्यक्ष जागेवर जाऊन तातडीने पंचनामा करावा. तथापि, जनावराचा मृत्यू कोणत्या वन्यप्राण्याचे हल्ल्याने झाला याची तपासणी वनक्षेत्रपाल दर्जाच्या अधिका-याकडून करण्यात येऊन द्यावयाची नुकसान भरपाई रक्कमही त्यांचेकडून ठरविण्यात यावी.

८.१.५. जनावर मालकाला देण्यात येणारी अर्थ सहाय्याची रक्कम मंजूर करणारा अधिकारी सहाय्यक वनसंरक्षक या दर्जापेक्षा खालच्या दर्जाचा नसावा.

८.१.६. संबंधितांना देण्यात येणारी अर्थसहाय्याची रक्कम ईएफटी/ ईजीएस/ एनईएफटी/ आरटीजीएस व्दारे अदा करण्यात यावी / बँक खात्यात जमा करण्यात यावी.

क - वन्यप्राण्यांमुळे पिक नुकसानी प्रकरणी नुकसान भरपाई.

९. **शासन निर्णय क्रमांक डब्ल्यूएनपी-१०९४/प्र.क्र.११५/फ-१, दिनांक २३.०८.२००४** अन्वये वन्यप्राण्यांपासून शेतपिकांचे नुकसानीबाबत अनुज्ञेय नुकसान भरपाई संबंधात पुढील निर्देश आहेत.

९.१. राज्यातील रानडुक्कर, हरिण (सारंग व कुरंग), रानगवा व हत्ती या वन्यप्राण्यांपासून शेतातील पिकांच्या नुकसानीची नुकसान भरपाई देण्यात यावी.

९.२. नुकसान भरपाईचा दर रु.२०००/- प्रति हेक्टर पर्यन्त असावा. व त्याची कमाल मर्यादा रु.५०००/- इतकी प्रतिकुटुंब प्रतिवर्ष एवढी असावी.

९.३. नुकसान भरपाई देण्यासाठी पुढील पध्दत अवलंबिण्यात यावी.

९.३.१. पीक नुकसानीची तक्रार अधिकारक्षेत्र असलेले नजीकचे वनरक्षक, वनपाल अगर वनपरिक्षेत्राधिकारी यांचेपैकी कोणाकडेही घटना घडल्यापासून तीन दिवसात करावी.

९.३.२. त्याची शहानिशा संबंधित वनपाल, सरपंच व ग्रामसेवक/तलाठी या तीन सदस्यांच्या समितीमार्फत १० दिवसांच्या आत करण्यात येईल. त्यासाठी जागेवर जाऊन पंचनामा करणे, नुकसान क्षेत्राची मोजणी करणे, पुरावे तपासणे व नुकसानीचे मूल्य ठरविणे हे या समितीकडून अपेक्षित आहे.

९.३.३. प्रत्येक प्रकरणी नुकसान भरपाई देण्याचे आदेश संबंधित उपवनसंरक्षक यांनी घटनेच्या तारखेपासून ९० दिवसांचे आंत काढावे.

९.३.४. उपवनसंरक्षक यांनी आदेश काढल्यानंतर एक महिन्याचे आंत बाधित व्यक्तीस रकमेचा धनादेश हस्तांतरित करावा.

९.४. याबाबत असाही निर्णय घेण्यात आला की, खालील प्रकरणे नुकसानभरपाईसाठी अपात्र राहतील.

९.४.१. वनजमिनीवर अतिक्रमणाव्दारे करण्यात येणारी शेती.

९.४.२. भारतीय वन अधिनियम किंवा वन्यजीव (संरक्षण) अधिनियमांतर्गत ज्यांचे विरुध्द गुन्हा नोंदविला गेला आहे अशा व्यक्तीची शेती.

९.४.३. ज्या कुटुंबाची ४ पेक्षा अधिक गुरे मुक्त चराईसाठी जंगलात जातात त्या कुटुंबाची शेती.

९.४.४. ज्या व्यक्तींना पीक संरक्षणार्थ बंदूक परवाने देण्यात आले आहेत अशा व्यक्तींच्या शेतीची नुकसानी.

९.४.५. मागील एक महिन्याचे काळात वन्यप्राण्यांच्या शिकारीची घटना झालेली गांवे.

१०. शासन निर्णय क्रमांक डब्ल्यूएलपी-१००४/प्र.क्र.२१९/फ-१, दिनांक ०२.०६.२००६ अन्वये वन्यहत्तींनी शेतपिकांच्या व फळबागांच्या केलेल्या नुकसानीबाबत द्यावयाच्या आर्थिक मदतीच्या दरात वाढ करण्यात आली. त्याचा तपशील खालीलप्रमाणे आहे.

बाब	**या शासन निर्णयानुसार देण्यात यावयाची आर्थिक मदत**
(१) शेतपिके :- नुकसान रु.२०००/- पर्यंत झाल्यास	पूर्ण
नुकसान रु.२,००१/- ते १०,०००/- पर्यंत झाल्यास	रु.२०००/- अधिक त्यापेक्षा जास्तीच्या नुकसानीच्या ५०% रक्कम (रु.६,०००/- चे कमाल मर्यादेत)
नुकसान रु.१०,०००/- पेक्षा जास्त झाल्यास	रु.६०००/- अधिक रुपये १०,०००/- पेक्षा जास्त नुकसानीच्या ३०% रक्कम (रुपये १५,०००/- चे कमाल मर्यादेत)
(२) फळझाडे :- नारळ	रु.२,०००/- प्रति झाड
सुपारी	रु.१,२००/- प्रति झाड
कलमी आंबा	रु.१,६००/- प्रति झाड

केळी	रु.४८/- प्रति झाड
ऊस	रु.४००/- प्रति टन
इतर फळझाडे	रु.२००/- प्रति झाड

१०.१. तसेच वन्यहत्तीमुळे शेतपिक व फळझाडे नुकसानी संदर्भात पुढील अटी निश्चित करण्यात आल्या आहे.

१०.१.१. फळबागांच्या नुकसानीबाबतची आर्थिक मदत ही शेतपिकांच्या संदर्भातील मदतीव्यतिरिक्त असेल.

१०.१.२. ही मदत प्रती हेक्टरी न राहता प्रत्यक्षात झालेल्या नुकसानीवर अवलंबून राहील.

१०.१.३. सदरची मदत कसत असलेल्या शेतक-यास वा मालकास देय राहील.

१०.१.४. शेतपिकांची / फळझाडांची नुकसानीची शहानिशा करण्याकरीता शासन निर्णय दि. २३.८.२००४ मध्ये नमूद असलेल्या समितीमध्ये कृषी अधिकारी / फलोत्पादन अधिकारी यांचा समावेश करण्यात आला.

१०.१.५. वरील मदतीव्यतिरिक्त नुकसानग्रस्त शेतक-यांना वनविभागाच्या रोपवाटिकेतून नुकसान झालेल्या फळझाडांच्या संख्येइतकी फळझाडे उपलब्धतेनुसार विनामूल्य पुरविण्यात यावीत.

१०.१.६. ही मदत पूर्वोदाहरण म्हणून इतर कोणत्याही प्रकरणी वापरता येणार नाही.

१०.१.७. सदर आर्थिक मदत सन २००२ पासून पूर्वलक्षी प्रभावाने लागू करण्यात आली.

११. शासन निर्णय क्रमांक डब्ल्यूएलपी-१००४/प्र.क्र.२१९/फ-१, दिनांक ०८.०१.२००८ अन्वये बंदूक परवाने दिलेल्या व्यक्तींना वन्यहत्तींनी केलेल्या शेती नुकसान प्रकरणी सुध्दा नुकसान भरपाईसाठी पात्र करण्यात आले. तसेच वन्यहत्ती पासून होणा-या ऊस पिकांचे नुकसानीबाबत विशेष दिशानिर्देश जारी करण्यात आले, ते खालीलप्रमाणे.

११.१. ज्या व्यक्तींना पीक संरक्षणार्थ बंदूक परवाने देण्यात आले आहेत अशा व्यक्तींना देखील वन्यहत्तींनी केलेल्या शेतीच्या / फळबागांच्या नुकसानीसाठी नुकसान भरपाई विहित दरानुसार व अन्य शर्तींच्या अधीन देय असेल, मात्र वन्य हत्तींना इजा वा त्याची शिकार संबंधितांकडून झालेली नसावी.

११.२. वन्यहत्तींपासून होणारे ऊस पिकांचे नुकसानीसाठी रुपये ४००/- प्रती मे.टन असे वजनावर आधारित न ठेवता गडहिंग्लज, चंदगड तसेच ज्या तालुक्यामध्ये हत्तीकडून ऊस पिकांचे नुकसान होईल त्या तालुक्याच्या मागील ८ वर्षाची कृषी विभागाने काढलेल्या ऊसाच्या उत्पादकतेवरुन सरासरी उत्पादकता काढावी व त्यानुसार ऊस पिकाची नुकसान भरपाई क्षेत्रावर आधारित उत्पादकतेनुसार (प्रती मे.टन रु.४००/- प्रमाणे गणना करुन) देण्यात यावी.

१२. शासन निर्णय क्रमांक डब्ल्यूएलपी-१००८/प्र.क्र.२७०/फ-१, दिनांक ०२.०७.२०१० अन्वये रानडुक्कर, हरिण (सारंग व कुरंग), रानगवा, रोही (निलगाय), माकड तसेच वन्यहत्ती या वन्यप्राण्यांपासून शेतातील पिकांच्या नुकसानीची भरपाई खालीलप्रमाणे निर्धारित करण्यात आली.

अ.क्र.	**बाब**	**द्यावयाची आर्थिक मदत**
१	नुकसान रु.२०००/- पर्यंत झाल्यास	पूर्ण परंतु किमान रु.५००/-
२	नुकसान रु २,००१/- ते १०,०००/- पर्यंत झाल्यास	रु.२०००/- अधिक त्यापेक्षा जास्तीच्या नुकसानीच्या ५०% रक्कम (रु.६,०००/- चे कमाल मर्यादेत)
३	नुकसान रु.१०,०००/- पेक्षा जास्त झाल्यास	रु.६,०००/- अधिक रु.१०,०००/- पेक्षा जास्त नुकसानीच्या ३० टक्के रक्कम (रु.१५,०००/- चे कमाल मर्यादेत)
४.	ऊस	रु.४०० प्रती मे.टन

त्याचप्रमाणे वन्यहत्ती व रानगवे यांनी फळबागांच्या केलेल्या नुकसानीबाबत खालीलप्रमाणे अर्थसहाय्य देण्यात यावे.

बाब		**द्यावयाची आर्थिक मदत**
फळझाडे	नारळ	रुपये २,०००/- पर्यंत प्रति झाड
	सुपारी	रुपये १,२००/- पर्यंत प्रति झाड
	कलमी आंबा	रुपये १,६००/- पर्यंत प्रति झाड
	केळी	रुपये ४८/- पर्यंत प्रति झाड
इतर फळझाडे		रुपये २००/- पर्यंत प्रति झाड

१२.१. तसेच खालील नवीन अट अंतर्भूत करण्यात आली.

"प्रत्येक प्रकरणी नुकसान भरपाई देण्याचे आदेश संबंधित उपवनसंरक्षक यांनी घटनेच्या ३० दिवसांचे आंत काढावे."

१२.२. तसेच शासन निर्णय दिनांक २३.०८.२००४ व ०२.०६.२००६ च्या शासन निर्णयातील दिलेल्या अटींपैकी बंदूक परवानासंबंधी अटीत सुधारणा करुन पुढील अट घालण्यात आली.

"ज्या व्यक्तींना पिक संरक्षणार्थ बंदूक परवाने देण्यात आलेले आहेत, अशा व्यक्तींच्या शेतीची नुकसान भरपाई विहित दराने वन्यहत्ती किंवा रानगवा किंवा इतर वन्यप्राणी यांना इजा किंवा त्यांची शिकार संबंधिताकडून झाली नसल्यास अनुज्ञेय राहील."

१३. याच शासन निर्णयान्वये गिधाडाव्दारे नारळांची नुकसान भरपाईबाबत नुकसान भरपाई देण्याचे धोरण ठरविण्यात आले. ते खालीलप्रमाणे -

१३.१. गिधाडांव्दारे प्रजननासाठी नारळाच्या झाडांचा मोठया प्रमाणात वापर केला जात असल्याने घरटयामधील गिधाडाच्या विष्टेमुळे नारळांचे उत्पन्न घटते व शेतक-यांचे नुकसान होते. त्यामुळे शेतकरी अशा झाडांवर असलेली घरटी नष्ट करतात व पर्यायाने त्यामुळे गिधाडाची अंडी - पिल्ले नष्ट होतात. गिधाडांची घरटी असलेल्या नारळ झाडासाठी प्रती हंगाम खालीलप्रमाणे व पुढील अटींवर नुकसान भरपाई देण्यात यावी -

१३.१.१. नारळाचे मागील हंगामातील प्रती झाड उत्पादन संबंधित कृषी अधिका-यांकडून उपलब्ध करुन घ्यावे. त्यानुसार ज्या झाडावर गिधाडाचे घरटे असेल त्या झाडाच्या उत्पादनात चालू हंगामात झालेली घट विचारात घेऊन प्रती नारळ रु.७/- प्रमाणे नुकसान भरपाई परिगणीत करण्यात यावी.

१३.१.२. देण्यात येणारी नुकसान भरपाई प्रती हंगाम प्रती झाड रु.४००/- पsक्षा अधिक असता कामा नये.

१३.१.३. गिधाडाचे घरटे नारळाच्या झाडावर असल्याचे आढळल्यावर शेत मालकाने तसे स्थानिक वनपरिक्षेत्र कार्यालयास कळवावे. सदर बाबीची वनक्षेत्रपाल दर्जाच्या अधिका-याने खात्री केल्यावर नुकसान भरपाईचे मान्यतेबाबतचा निर्णय संबंधित उपवनसंरक्षक यांच्या मान्यतेनंतर अर्जदारास कळविण्यात येईल.

१३.१.४. गिधाडांच्या विणीचा हंगाम संपेपर्यंत शेत मालकाने घरटयास संरक्षण द्यावे. याबाबत पाहणी करुन खात्री झाल्यावर नुकसान भरपाई देण्यात येईल.

१३.१.५. अर्थसहाय्याची रक्कम केवळ रेखांकित धनादेशाव्दारे अदा करण्यात यावी.

१३.१.६. सदर शासन निर्णय दिनांक ०२.०७.२०१० पासून लागू करण्यात आला.

१४. शासन निर्णय क्रमांक डब्ल्यूएलपी-२०१२/प्र.क्र.३२६/फ-१, दिनांक ०५.०९.२०१३ अन्वये नुकसान भरपाईचे दरात खालीलप्रमाणे वाढ करण्यात आली.

१४.१. राज्यातील रानडुक्कर, हरिण (सारंग व कुरंग), रानगवा, रोही (निलगाय), माकड, वानर तसेच वन्यहत्ती या वन्यप्राण्यांपासून शेतपिकाला किंवा फळबागांना नुकसान झाल्यास खालीलप्रमाणे वाढीव नुकसान भरपाई देण्यात यावी.

शेतपिक

अ.क्र.	बाब	द्यावयाची आर्थिक मदत
१	नुकसान रुपये २०००/- पर्यंत झाल्यास	पूर्ण परंतु किमान रुपये ७००/-
२	नुकसान रुपये २,००१/- ते रुपये १०,०००/- पर्यंत झाल्यास	रुपये २०००/- अधिक त्यापेक्षा जास्तीच्या नुकसानीच्या ७५% रक्कम (रुपये ८,०००/- चे कमाल मर्यादेत)
३	नुकसान रुपये १०,०००/- पेक्षा जास्त झाल्यास	रुपये ८,०००/- अधिक रुपये १०,०००/- पेक्षा जास्त नुकसानीच्या ४०% रक्कम (रुपये १८,०००/- चे कमाल मर्यादेत)
४	ऊस	रुपये ४०० प्रती मे.टन

फळबाग

बाब		द्यावयाची आर्थिक मदत
फळझाडे	नारळ	रुपये २,४००/- पर्यंत प्रति झाड
	सुपारी	रुपये १,४००/- पर्यंत प्रति झाड

	कलमी आंबा	रुपये १,८००/- पर्यंत प्रति झाड
	केळी	रुपये ६०/- पर्यंत प्रति झाड
इतर फळझाडे		रुपये २५०/- पर्यंत प्रति झाड

१४.२. सदर शासन निर्णय दिनांक ०५.०९.२०१३ पासून लागू करण्यात आला.

१५. शासन निर्णय क्रमांक डब्ल्यूएलपी ०४१३/प्र.क्र.१२३/फ-१, दिनांक २५.११.२०१३ अन्वये नुकसान भरपाई मंजूर करण्याचे अधिकार उपवनसंरक्षक व विभागीय वन अधिकारी यांच्याबरोबरच संबंधित परिक्षेत्राचे प्रभारी सहाय्यक वनसंरक्षक यांनाही प्रदान करण्यात आले. सदर शासन निर्णय दिनांक २५.११.२०१३ पासून अंमलात आला.

१६. शासन निर्णय क्रमांक डब्ल्यूएलपी-२०१२/प्र.क्र.३२६/फ-१, दिनांक ०९.०७.२०१५ अन्वये नुकसान भरपाईचे दरात खालीलप्रमाणे वाढ करण्यात आली.

१६.१. राज्यातील रानडुक्कर, हरिण (सारंग व कुरंग), रानगवा, रोही (निलगाय), माकड, वानर तसेच वन्यहत्ती या वन्यप्राण्यांपासून शेतपिकाला किंवा फळबागांना नुकसान झाल्यास खालीलप्रमाणे नुकसान भरपाई देण्यात यावी.

पीक नुकसानीपोटी द्यावयाचे आर्थिक सहाय्य

अ.क्र.	तपशील	आर्थिक सहाय्य
१	शेतपिकाचे नुकसान रु.१००००/- पर्यंत झाल्यास	पूर्ण किंमत परंतु किमान रु.१०००/-
२	शेतपिकाचे नुकसान रु.१००००/- पेक्षा जास्त	रु.१००००/- अधिक रु.१००००/- चे वरील नुकसानीचे ८०% रक्कम (रु.२५०००/- चे कमाल मर्यादेत)
३	ऊस पिकाचे नुकसान	रु.८००/- प्रति मे.टन प्रमाणे (रु.२५०००/- चे मर्यादेत)

फळबागांच्या केलेल्या नुकसानीपोटी द्यावयाचे आर्थिक सहाय्य

अ.क्र.	प्रजाती	आर्थिक सहाय्य
१	नारळ	रु.४८००/- प्रती झाड
२	सुपारी	रु.२८००/- प्रती झाड
३	कलमी आंबा	रु.३६००/- प्रती झाउ
४	केळी	रु.१२०/- प्रती झाड
५	इतर फळझाडे	रु.५००/- प्रती झाड

१६.२. नुकसान भरपाई देण्याच्या अटी शासन निर्णय दि. ०२.०७.२०१०, दिनांक ०५.०९.२०१३ व दिनांक २५.११.२०१३ च्या शासन निर्णयाप्रमाणे राहतील. सदर शासन निर्णय दिनांक ०९.०७.२०१५ पासून अंमलात आला.

१७. वन्यप्राण्यांपासून होणाऱ्या पिकांच्या, फळझाडांच्या झालेल्या नुकसानीबद्दल आर्थिक सहाय्य अदा करण्यासाठी अवलंबिण्यात येणाऱ्या कार्यपध्दतीमध्ये सुधारणा व पंचनाम्यात सुलभता येण्यासाठी

नेमलेल्या समितीची फेररचना **शासन निर्णय डब्ल्युएलपी-२०१२/प्र.क्र.३२६/फ-१ दि. २८.०९.२०१५** अन्वये करण्यात आली.

१७.१ सबंधित शेतकरी पीक नुकसानीची तक्रार सर्व कागदपत्र व पुराव्यासह अधिकारक्षेत्र असलेले नजीकचे वनरक्षक, वनपाल अगर वन परिक्षेत्र अधिकारी यांचेपैकी कोणाकडेही घटना घडल्यापासून ०३ (तीन) दिवसाचे आंत करतील.

१७.२ प्रत्येक प्रकरणी तक्रार प्राप्त झाल्यानंतर (१) वनरक्षक (२) कृषी सहाय्यक (३) तलाठी अशी तीन सदस्यांची समिती नुकसानीची शहानिशा करणे, जागेवर जाऊन पंचनामा करणे, नुकसान क्षेत्राची मोजणी करणे, पुरावे तपासणे व नुकसानीचे मूल्य ठरविणे इत्यादी सर्व कार्यवाही करून आपला अहवाल १४ (चौदा) दिवसांचे आंत संबंधित वन परिक्षेत्र अधिकारी यांना सादर करतील.

१७.३ समितीने सादर केलेला अहवाल संबंधित वन परिक्षेत्र अधिकारी संबंधित सहाय्यक वनसंरक्षक / विभागीय वन अधिकारी / उपवनसंरक्षक यांना ०४ (चार) कामाच्या दिवसांच्या आंत सादर करतील.

१७.४ वन परिक्षेत्र अधिकारी यांनी समितीचा अहवाल सादर केल्यानंतर संबधित सहाय्यक वनसंरक्षक / विभागीय वन अधिकारी / उपवनसंरक्षक प्रत्येक प्रकरणी आर्थिक सहाय्य देण्याचे आदेश ०४ (चार) कामाच्या दिवसांचे आंत किंवा घटनेची तक्रार प्राप्त झाल्यापासून २३ दिवसांचे आंत काढतील.

१७.५ संबंधीत सहाय्यक वनसंरक्षक / विभागीय वन अधिकारी / उपवनसंरक्षक यांनी आदेश काढल्यानंतर ०३ (तीन) कामाचे दिवसांचे आंत किंवा घटनेची तक्रार प्राप्त झाल्यापासून २६ दिवसांचे आंत जे अगोदर घडेल, आर्थिक सहाय्याची रक्कम बाधित व्यक्तीच्या खात्यात जमा करतील किंवा रेखांकित धनादेश हस्तांतरीत करतील.

१८. वन्यप्राण्यांमुळे फळबाग व शेतपिकांचे नुकसानीसंदर्भात उपरोक्त शासन निर्णयान्वये संत्री व मोसंबी या फळझाडांकरीता वेगळयाने तरतूदी करण्यात आलेली नव्हती. विदर्भातील संत्री व मोसंबी हया फळझाडांचे वन्यप्राण्यांमुळे मोठया प्रमाणावर नुकसान होत आहे, मात्र इतर फळझाडांकरीता असलेली नुकसान भरपाईची तरतूद संत्री व मोसंबीकरीता अपुरी असल्यामुळे वन्यप्राण्यांच्या अस्तित्वाबद्दल जनसामान्यात निर्माण होणारे प्रतिकूल मत विचारात घेता सदर रकमेत वाढ करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती. त्यानुसार **शासन निर्णय क्रमांक डब्ल्यूएलपी-२०१२/प्र.क्र.३२६/फ-१, दिनांक २३ डिसेंबर, २०१५** अन्वये या फळझाडांकरीता खालीलप्रमाणे नुकसान भरपाई निर्धारित करण्यात आली.

१८.१. राज्यातील रानडुक्कर, हरिण (सारंग व कुरंग), रानगवा, रोही (निलगाय), माकड, वानर तसेच वनहत्ती या वन्यप्राण्यांपासून संत्री व मोसंबीच्या फळबागांचे नुकसान झाल्यास खालीलप्रमाणे नुकसान भरपाई देण्यात यावी.

फळबागांच्या केलेल्या नुकसानीपाटी द्यावयाचे आर्थिक सहाय्य

अ.क्र.	प्रजाती	आर्थिक सहाय्य
१	संत्री व मोसंबी	रु.२४००/- प्रती झाड

१७.२. सदर शासन निर्णय दिनांक २३.१२.२०१५ पासून अंमलात आला.

१९. सदर शासन परिपत्रक उपरोल्लेखित शासन निर्णयांमधील तरतूदी तसेच त्यात वेळोवेळी झालेला बदलाबाबतचे संकलन असून कोठेही तफावत आढळल्यास मूळ शासन निर्णयातील तरतूदी अंतिम राहतील याची नोंद घ्यावी.

२०. उपरोल्लेखित विविध शासन निर्णय ज्या दिनांकापासून अंमलात आहे, त्या दिनांकाचा उल्लेख या परिपत्रकात करण्यात आला असून संबंधित प्राधिका-यांनी याकडे काळजीपूर्वक लक्ष देऊन प्रकरणे हाताळावीत.

२१. सदर शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आले असून, त्याचा संकेतांक २०१६११२८१५४०५३२११९ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करुन काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

Arvind Shankar Apte

Digitally signed by Arvind Shankar Apte
DN: CN = Arvind Shankar Apte, C = IN, S = Maharashtra, O = Government Of Maharashtra, OU = Revenue And Forest Department
Date: 2016.11.28 15:48:20 +05'30'

(अरविंद आपटे)
विशेष कार्य अधिकारी
महसूल व वनविभाग

प्रत माहिती आणि उचित कार्यवाहीसाठी :-

१) मा.मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
२) मा. मंत्री (वने) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
३) मा. राज्यमंत्री (वने) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
४) मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई.
५) अपर मुख्य सचिव, नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
६) अपर मुख्य सचिव, वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
७) अपर मुख्य सचिव (कृषी), कृषी व पदुम विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
८) महासंचालक, माहिती व प्रसिध्दी, मंत्रालय, मुंबई.
९) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक, (वनबल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.
१०) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.
११) व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य वनविकास महामंडळ, नागपूर.
१२) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक, सामाजिक वनीकरण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
१३) अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (अर्थसंकल्प, नियोजन व विकास), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.
१४) अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव) नागपूर/मुंबई (बोरीवली).

१५) मुख्य वनसंरक्षक (प्रादेशिक), सर्व.
१६) मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव), पुणे.
१७) मुख्य वनसंरक्षक तथा क्षेत्र संचालक, मेळघाट व्याघ्र प्रकल्प, अमरावती.
१८) मुख्य वनसंरक्षक तथा संचालक, संजय गांधी राष्ट्रीय उद्यान, बोरिवली.
१९) मुख्य वनसंरक्षक तथा क्षेत्र संचालक, पेंच व्याघ्र प्रकल्प, नागपूर.
२०) मुख्य वनसंरक्षक तथा क्षेत्र संचालक, ताडोबा अंधारी व्याघ्र प्रकल्प, चंद्रपूर.
२१) मुख्य वनसंरक्षक तथा क्षेत्र संचालक, सहयाद्री व्याघ्र प्रकल्प, कोल्हापूर.
२२) वनसंरक्षक तथा क्षेत्र संचालक, नवेगाव-नागझिरा व्याघ्र प्रकल्प, गोंदिया
२३) वनसंरक्षक (वन्यजीव), नाशिक.
२४) सर्व जिल्हाधिकारी.
२५) सर्व पोलिस अधीक्षक.
२६) उपवनसंरक्षक (प्रादेशिक) सर्व.
२७) उपवनसंरक्षक (वन्यजीव) ठाणे
२८) विभागीय वन अधिकारी (वन्यजीव), अकोला/औरंगाबाद
२९) विभागीय वन अधिकारी, उस्मानाबाद/बीड / हिंगोली /परभणी/ चिपळूण.
३०) उप विभागीय संगमनेर/मालेगाव/ भोर.
३१) सर्व जिल्हा कृषी अधिकारी.
३२) महालेखापाल-१/२ (लेखापरीक्षण /लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र राज्य, मुंबई / नागपूर.
३३) नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई - ३२.
३४) वित्त विभाग (व्यय-१० कार्यासन), मंत्रालय, मुंबई - ३२.
३५) कृषी, पशुसंवर्धन, दुग्धविकास व मत्स्यव्यवसाय विभाग, मंत्रालय, मुंबई - ३२.
३६) वन कक्षातील सर्व कार्यासने, महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२.
३७) फ-१ कार्यासन, महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई - ३२ (निवडनस्ती).